

Život jako v dobrodružném filmu

Vzestupy a pády ukrajinského emigranta Borise Suchoručka-Choslovského

ANNA CHLEBINA

Životopis ukrajinského emigranta, válečného hrdiny, zakladatele filmové společnosti a prvorepublikového milionáře Borise Suchoručka-Choslovského je příkladem cesty energické osobnosti za úspěchem. Přitom však právě jeho mimořádně aktivní povaha byla příčinou tragédie: Suchoručko na konci druhé světové války pomáhal sovětským represivním orgánům a sám se stal jejich obětí.

Narodil se 2. dubna 1893 na samotě Verch v Borznjanském okrese Černigovské gubernie Ruského impéria do rolnické rodiny Choslovských - Borise a Věry, rozené Horlenkové. Na své rodiče prakticky nevzpomínal, důvodem zřejmě byly židovské kořeny jeho otce, což bylo v nacionalisticky laděném prostředí ukrajinské armády důvodem k nedůvěře.¹

Borisův otec pěstoval na pronajatém pozemku cukrovou řepu pro místní cukrovar² a snažil se zajistit svému synovi lepší budoucnost. Boris proto vystudoval v letech 1906–1913 Zemědělské technické učiliště v měs-

Boris Suchoručko-Choslovský v roce 1923 na legitimaci vydané Svazem ukrajinských invalidů

Foto: NA

1 „V agenturní zprávě německé rozvědky z 16. června 1926 je uvedeno následující: „Politickou činnost Poltavce řídí v Praze nějaký Suchoručko. Tato osoba je dlouhodobě francouzským agentem. Je to Žid skutečným příjmením Sachlovsky.“ Haluzevyj deržavnyj archiv Služby bezpečky Ukrajiny (Resortní státní archiv Bezpečnostní služby Ukrajiny, dále jen HDA SBU), f. 6, spis 69865-fp, Zpráva z 19. 3. 1955, s. 221. Citace z ruštiny a ukrajinštiny v tomto textu přeložila autorka.

2 Tamtéž, Protokol výslechu Borise Suchoručka-Choslovského z 2. 5. 1945, s. 39.

tečku Novozybkiv.³ Využit nabytých znalostí ale nestihl: začala první světová válka a on ve věku 21 let narukoval do carské armády, kde sloužil u jezdecké rozvědky.

Po pěti měsících na rusko-rakouské frontě utrpěl Boris Choslovský zranění hlavy a po vyléčení odjel do Moskevské školy praporčíků. Do armády se vrátil už s novou hodností a velel jednotce jízdní rozvědky. „*Ruskou revoluci v březnu 1917⁴, jež byla počátkem ukrajinského národního obrození, jsem prožil jako mladý frontový důstojník po zranění v rezervním pluku v Tveru – srdci Moskevštiny,*“ napsal Suchoručko-Choslovský ve vlastním životopise v roce 1943 a pokračoval: „*Tamtéž od prvního dne revoluce jsem se stal jedním z hlavních organizátorů akce ukrajinizace části Tverské posádky.*“⁵

Ukrajinizací ruské posádky se zabývalo sdružení Ukrajinská hromada (Ukrajinská obec). Jako její delegát odjel Choslovský v květnu 1917 na II. celoukrajinský vojenský sjezd do Kyjeva, kde se v té době budovaly základy nového ukrajinského státu. Choslovský ruskou armádu záhy opustil a odjel na Ukrajinu, aby se v jejím hlavním městě zapojil do tehdejšího dění. V listopadu 1917, kdy se v Petrohradě po pádu Prozatímní vlády odehrála bolševická revoluce, byla v Kyjevě prohlášena Ukrajinská lidová republika (ULR).⁶ Za její nové vlády Boris Choslovský nejdříve pracoval ve Správě lidových škol a pak se dal na podnikání: se třemi společníky z řad levicové socialistické Ukrajinské strany socialistů-samostatnovců si založil výrobní družstvo Ukart.

V dubnu 1918 se na Ukrajině za podpory rakousko-německé armády

Symon Petljura (1878–1926) byl ukrajinský politik, voják, publicista a literární kritik. Od listopadu 1918 ataman (vrchní velitel) armády ULR, od května 1919 do listopadu 1920 hlava Direktorija (vlády) Ukrajinské lidové republiky. Dne 25. května 1926 ho v Paříži zastřelil údajný agent OGPU, židovský anarchista Samuil Švarcbad.

Pavlo Skoropadský (1873–1945) byl někdejší důstojník ruské carské armády původem z ukrajinského kozáckého rodu. V době okupace Ukrajiny německými jednotkami a za jejich podpory byl 29. dubna 1918 zvolen Celoukrajinským sjezdem zemědělců hejtmanem Ukrajinského státu (ve funkci byl do 14. prosince 1918). Následně odešel do Berlína, kde založil hejtmanské monarchistické hnutí a dlouhá léta byl jeho hlavou.

Symon Petljura a Pavlo Skoropadský

Foto: Wikipedia.org

odehrál státní převrat, díky němuž se dostal k moci hejtman Pavlo Skoropadský. Základem vojenské podpory levicové antihejtmanské opozice se stala posádka armády ULR v Bílé Cerekvi pod velením Symona Petljury.

Důvodem povstání proti Skoropadskému v listopadu 1918 bylo jeho prohlášení o plánovaném federativním připojení Ukrajiny k Rusku. Boris Choslovský dorazil do štábu opozice

hned na začátku povstání a zúčastnil se formování Bělocerekevské ukrajinské záložní brigády armády ULR, která odvážně bojovala jak proti německé armádě, tak v lednu 1919 proti kozáckým jednotkám Rudé armády. Ty však 5. února 1919 dobyly Kyjev a Petljurova armáda musela ustoupit na západ.

Na přelomu let 1919 a 1920 se Choslovský jako velitel jezdeckého pluku zúčastnil První zimní výpravy⁷, kdy

3 Dříve v Černígovské gubernii, od roku 1926 se nachází na území Brjanské gubernie (nyní Brjanská oblast, Ruská federace).

4 Jde o tzv. Únorovou revoluci z 26. února 1917 podle v Rusku tehdy platného juliánského kalendáře; podle gregoriánského kalendáře to bylo 12. března. Revoluce vypukla v Petrohradě v důsledku nespokojenosti obyvatel Ruska jak se sociálněpolitickou situací, tak i s účastí země v první světové válce. Car Mikuláš II. odstoupil a moci se ujala Prozatímní vláda.

5 *Národní archiv* (dále jen NA), f. Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR, k. 33, inv. č. 224, Spolek ukrajinských válečných invalidů v ČSR se sídlem v Praze (1926–1943), *Istorijska pidpryjemstva Merkurfilm v Prazi* ta joho osnovopoložnyka j kerivnyka Ppolkovnyka Dr. Borysa Suchoručko-Choslovskoho, 15. 2. 1943, s. 14.

6 ULR vznikla v důsledku Únorové revoluce v Rusku a existovala od 17. března 1917 do února 1919.

7 Výprava, v jejímž průběhu ukrajinská armáda prošla celkem 2 500 km a zvítězila v 50 bojích, trvala šest měsíců, od 6. prosince 1919 do 6. května 1920.

ukrajinské vojsko, obklopené ruskou Bílou a Rudou armádou, uskutečnilo rozsáhlý partyzánský nájezd na týl Rusů a proboujvalo se na bezpečnější území. Za účast v Zimní výpravě získal Choslovský řád Železného kříže. V boji s bolševiky u městečka Horodok v Haliči byl zraněn do pravé ruky, která pak zůstala částečně ochrnutá (tzv. uschla). Podle kozácké tradice tak získal armádní přezdívkou, kterou mu i v osobních dokladech následně připojili k příjmení – Suchoručko.

Vášnivý student

V době, kdy se Boris Choslovský zotavoval ve vojenské nemocnici ve Stanislavově⁸, byla 21. dubna 1920 mezi Polskem a Ukrajinskou lidovou republikou uzavřena smlouva o vytvoření protibolševické aliance. Polsko-ruská válka byla však ukončena podepsáním Říšského míru 18. března 1921 a všechna území, o která ULR usilovala, byla rozdělena mezi sovětskou Ukrajinu na východě a Polsko na západě (Volyň a Halič).

„V listopadu 1920, nedokončiv léčbu, opustil jsem nemocnici a vrátil se k divisi, avšak velení jednotky jsem se už neujal, protože zbytky Petljurovy armády byly vyhnány jednotkami Rudé armády za [řeku] Zbruč do Polska. Tam jsme byli internováni polskými úřady,“ vypověděl o nuceném ukončení své vojenské kariéry Suchoručko-Choslovský v květnu 1945.⁹

Celá 4. kyjevská divize, ke které Choslovský patřil, byla internována

Ukrajinská svobodná univerzita byla soukromá ukrajinská exilová vysoká škola. Byla založena v roce 1921 ve Vídni a v letech 1922–1945 působila v Praze. Po druhé světové válce se přesunula do Mnichova, kde působí dodnes.

Soukromá vysoká škola Ukrajinská hospodářská akademie byla založena v roce 1921. Většinu jejích studentů původně tvořili bývalí vojáci armády ULR. Akademie existovala do roku 1935, poté ji nahradil Ukrajinský technicko-hospodářský institut. Ten byl založen v roce 1932 při UHA se zaměřením na dálkové studium a od roku 1935 ji nahradil. Existoval do roku 1945.

v táborech v okolí města Aleksandrów Kujawski. Tam byl povýšen na podplukovníka. V táboře zůstal do května 1921. „Následně jsem byl poslán na léčbu do Varšavské vojenské nemocnice, ve které mi operovali ruku, ale protože ve Varšavě odborník na sešívání nervů nebyl, byl jsem přesunut do nemocnice ve Vídni.“¹⁰ Po třech měsících, v březnu 1922, odjel Suchoručko po intervenci bývalého ukrajinského ministra zdravotnictví Borise Matjušenka¹¹ na třetí operaci ruky do Prahy. Ve svém životopise pak uvádí, že „stejně jako ostatní ukrajinští emigranti, využil svůj pobyt v Praze ke studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy“.¹²

V Praze Choslovský kromě studia sociologie navštěvoval ještě přednášky z mezinárodního práva na Ukrajinské svobodné univerzitě – dostával tehdy státní podporu od ministerstva zahraničních věcí (MZV) přes Česko-ukrajinský komitét v rámci pomoci ukrajinským emigrantům, poté byl stipendistou Ukrajinské hospodářské

akademie (UHA) v Poděbradech.

Dne 18. prosince 1924 byl promován doktorem filozofie a začal pracovat jako asistent profesora na katedře sociologie UHA.¹³

Obdivuhodné je, že mu intenzivní studium nebránilo pokračovat ve společenské činnosti. Už ve Vídni se stal členem Spolku ukrajinských válečných invalidů a zhruba o rok později, 12. ledna 1923, byl jmenován zplnomocněným zástupcem této organizace v zahraničí. Spolu s jinou stejně výraznou osobností z řad armády ULR Nikiforem Horbaňukem¹⁴ pak Suchoručko v Praze založil Spolek ukrajinských válečných invalidů v ČSR a stal se jeho prvním předsedou.

Činnost spolku oficiálně spočívala v pořádání dobročinných koncertů a divadelních představení. Po roce 1926 se ovšem spolek začal zabývat i jinými aktivitami, o kterých se dozvídáme ze vzpomínek umělce a novináře Mykoly Bytynského (1893–1972): „Stejně šikovná skupina podvodníků, také v Praze, vytvořila určitý základ pro

8 HDA SBU, f. 6, spis 69865-fp, Protokol výslechu Borise Suchoručka-Choslovského z 2. 5. 1945, s. 54. Od roku 1962 se Stanislavov jmenuje Ivano-Frankivsk.

9 Tamtéž, Protokol výslechu Borise Suchoručka-Choslovského z 2. 5. 1945, s. 54–55.

10 Tamtéž.

11 Boris Matjušenko (1883–1944) byl ukrajinský politik, lékař a hygienik. Byl jedním ze zakladatelů Ukrajinské hospodářské akademie (UHA) v Poděbradech (viz dále).

12 NA, f. Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR, k. 33, inv. č. 224, Spolek ukrajinských válečných invalidů v ČSR se sídlem v Praze (1926–1943), Istorija pidpryjemstva Merkurfilm v Prazi ta joho osnovopoložnyka j kerivnyka Ppolkovnyka Dr. Borysa Suchoručko-Choslovskoho, 15. 2. 1943, s. 18.

13 Tamtéž.

14 Více viz ŽÁČEK, Pavel: Akce „Gomez“. Únos Nikifora Horbaňuka z Mnichova. *Paměť a dějiny*, 2011, roč. 5, č. 2, s. 57–64; TYNČENKO, Jaroslav: Ukrajinski emihrantski ordeny Bohdana Velykoho ta Svjatoho Archanhela Mychajla: sprava ruk mecenativ-mrijnykiv či specoperacija VUČK? In: *Z archiviv VUČK-HPU-NKVD-KGB*, 2012, č. 2, s. 40–56.

Nikifor Horbaňuk

Foto: ABS

příznivce hejtmanského hnutí, jehož předákem se prohlásil takový jakoby rebel de-Vohoň-Horbaňuk.¹⁵ Tato skupina taky vytvořila vlastní ‚Řád Palcátu‘, přinejmenším – deklarativně – pro ty, kteří budou chtít přispět k obnově monarchistického státu. Jak je známo, tito mistři pracovali většinou mezi naivními českými měšťany, zapojovali je do své ‚politické‘ akce slibů různých vysokých pozic na Ukrajině včetně ‚ministrských křesel‘. Prozatím těmto prostoduchým ctižádostivcům udělovali ‚státní‘ ocenění – ‚Řád Palcátu‘, místo něhož dočasně poskytovali pouze velkolepý diplom vyrobený za jejich vlastní peníze,

Nikifor Horbaňuk (1891–1972) byl velitelem Nemyrivského pluku armády ULR. Po porážce Rudou armádou byl internován v Polsku, vrátil se na sovětskou Ukrajinu a aktivně spolupracoval s Čekou. Poté v roce 1922 emigroval do ČSR a pravděpodobně pokračoval ve spolupráci nejen se sovětskými bezpečnostními orgány, ale také s československou policií a německou rozvědkou. V roce 1945 odešel do Mnichova, odkud byl v roce 1958 unesen agenty StB.

údajně vypůjčené na ukrajinskou státní akci.¹⁶ Jako „komplice“ Horbaňuka Bytynskij uvádí „podplukovníka Ch“, což byl pravděpodobně jeho nejbližší kolega Suchoručko-Choslovský.¹⁷ Nelze ovšem vyloučit, že Bytynskij převyprávěl pomluvy méně úspěšných emigrantů, kteří jinak nemohli vysvětlit Suchoručkovy nadprůměrné příjmy.

Úspěšný podnikatel

V roce 1926 se Boris Suchoručko-Choslovský oženil s Markétou Košárovou (1903–1993). Tento okamžik znamenal pro něho změnu nejen v soukromém životě, ale i novou profesionální cestu: našel si nové zaměstnání ve firmě Verafilm, kde se stal šéfem oddělení výroby reklamních filmů. Po šesti měsících ale toto místo opustil, aby 16. října 1926 spolu se svým tchánem Ing. Karlem Košářem a hercem a filmovým režisérem Antonínem Vojtěchovským založil v Praze společnost pro obchod a půjčování filmů Košár a spol. V roce 1930 Suchoručko společnost převzal a přejmenoval ji na Merkurfilm.¹⁸

Novou specializací firmy se stala výroba reklam do kin pro české obchodní a průmyslové podniky.

„Nebyla to snadná práce pro emigranta – bez nejmenšího kapitálu a kreditu vybudovat a udržovat vlastní podnik v cizím prostředí, mezi velkou, kapitálově mocnou a docela nepřátelsky naladěnou konkurencí,“ uvedl k tomu

Logo firmy Merkurfilm

Foto: Slovanská knihovna

Suchoručko ve svém životopise.¹⁹ Od daným spolupracovníkem mu byla jeho žena Markéta, která vyřizovala nejen veškerou administrativu firmy, ale věnovala se i rodinným povinnostem: v roce 1927 totiž přišel na svět jejich syn Valentin.

15 Přidáním francouzské předložky „de“ před zdvojeným příjmením (Vohoň – „Oheň“ byla armádní přezdívka Horbaňuka) autor ironizuje tuto tradici a Horbaňukovu účast v monarchistickém projektu Ivana Poltavce-Ostrjanyci (1870–1957).

16 BYTYNSKYJ, Mykola: *Ukrajinski vijskovi vidznaky / Visti kombatanta*, č. 3. Toronto – New York 1968, s. 45.

17 Historik Jaroslav Tynčenko je přesvědčen, že Suchoručko byl naopak mecenášem této akce. TYNČENKO, Jaroslav: *Ukrajinski emigrant-ski ordeny Bohdana Velykoho ta Svjatoho Archanhela Mychajla: sprava ruk mecenativ-mrijnykiv či specoperacija VUČK?*, s. 42–44.

18 ŠTÁBLA, Zdeněk: *Data a fakta z dějin čs. kinematografie, 1896–1945*, sv. 2. Československý filmový ústav, Praha 1988, s. 495.

19 NA, f. Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR, k. 33, inv. č. 224, Spolek ukrajinských válečných invalidů v ČSR se sídlem v Praze (1926–1943), Istorija pidpryjemstva Merkurfilm v Prazi ta joho osnovopoložnyka j kerivnyka Ppolkovnyka Dr. Borysa Suchoručko-Choslovskoho, 15. 2. 1943, s. 20–21.

Plakát Dovženkova Arsenalu s logem distributora - Merkurfilmu

Foto: Slovanská knihovna

Zrovna tehdy Boris Suchoručko objevil nové možnosti podnikání: rozhodl se distribuovat do evropských zemí ukrajinské filmy. „Byla to doba největší ukrajinizace na území okupované Ukrajiny. VUFKU, celoukrajinská filmová správa v Kyjevě, měla vlastní, na Moskvě nezávislou organizaci, vlastní ate-

liéry v Kyjevě, Oděse a na Krymu, v Oděse byla založena pravděpodobně první filmová univerzita na světě pro vzdělávání režisérů, scenáristů, herců a filmových techniků. Byla to doba, kdy si ruský sovětský film začal razit cestu do zahraničí, avšak pouze ruský, ne ukrajinský.“²⁰ Nakonec se Suchoručkovi povedlo setkat se

s legendou ukrajinského filmu režisérem Oleksandrem Dovženkem (1894–1956) a uvést v československých kinech jeho filmy *Arzenál* (1929) a *Země* (1930).

Rok 1930 se stal pro Borise Suchoručka-Choslovského významným nejen díky narození dcery Jany. V Berlíně se tehdy zúčastnil jednání o výrobě česko-ukrajinských zvukových filmů. K realizaci tohoto plánu ovšem nedošlo, protože se na sovětské Ukrajině zvedla vlna represí a on, stejně jako jeho další krajané z filmové branže, začali přemýšlet o výrobě ukrajinského filmu výhradně na Západě.

Výsledkem bylo kozácké válečné drama podle stejnojmenného Gogolova románu *Taras Bulba*. Film natočil v roce 1936 v Budapešti pro francouzské studio GG Films ruský režisér Alexej Granovskij (1890–1937). Ve svém životopise Suchoručko tvrdí, že právě on přesvědčil francouzskou filmovou společnost, aby natočila tento snímek, a následně se natáčení i zúčastnil. „*Ne všem Ukrajincům se tento film líbil, avšak málo kdo z těch, kdo se na film podíval a kritizoval ho, věděl o zákulisi a podmínkách, za kterých byl natočen.*“²¹

Jedním z kritiků filmu byl významný ukrajinský bibliograf a novinář Petr Zlenko (1891–1954),²² který o něm do svého týdeníku *Ukrajinskij tyždeň* (Ukrajinský týden) několik týdnů poté, co v něm otiskl reklamy Merkurfilmu inzerující uvedení filmu, napsal překvapivě krátký článek, v němž se tázal, zda může být film vážně vnímán jako ukrajinsky patriotický, když v něm kozácké vojsko z 16. století zpívá píseň oděských tuláků z dvacátých let 20. století. „*Také mnoho dalšího nemůže nijak potěšit ukrajinského diváka, který by opravdu měl důvody očekávat od filmu něco lepšího.*“²³

20 Tamtéž, s. 21.

21 ZILYNSKYJ, Bohdan: Filmové aktivity ukrajinské emigrace v Českých zemích. *Iluminace*, 1994, roč. 6, č. 2, s. 23–36, konkrétně na s. 29.

22 Více o jeho osudu viz DVORÁK, Jan - FORMÁNEK, Jaroslav - HRADILEK, Adam: *Čechoslováci v Gulagu III*. Česka televize - ÚSTR, Praha 2019, s. 164–185.

23 [ZLENKO, P.:] Deščo pro filmu „Taras Bulba“. *Ukrajinskij tyždeň*, 1936, roč. 4, č. 17 (20. 4. 1936), s. 2–3.

Reklamní praporek Merkurfilmu k československé premiéře filmu Taras Bulba Foto: Slovanská knihovna

Ve stejné době bylo ve Spojených státech založeno původně ukrajinské filmové studio Avramenko Film Production, které v letech 1937–1939 natočilo tři kvalitní celovečerní hrané filmy: *Natalka Poltavka* (1937), *Záporožec za Dunajem* (1939) a *Marusja* (1939). V roce 1939 natočil u této společnosti režisér Kalenyk Lysjuk (1889–1980) dokument *Tragédie Karpatské Ukrajiny* a po cestě z míst natáčení se setkal v Praze se Suchoručkem.²⁴

Mezi nacisty a Sověty

Celou dobu od roku 1929 do začátku války si žila Suchoručkova rodina značně „nad poměry“. V roce 1932 získal Boris Suchoručko-Choslovský československé státní občanství, což mu usnadnilo také cestování – pravidelně pobýval v Paříži a v Berlíně, ale také ve Vídni, Londýně a dalších velkoměstech, každoročně cestoval

vlastním autem s rodinou do Francie, Belgie, Německa a Švýcarska.²⁵

Na konci 30. let, v době největšího rozkvětu Merkurfilmu, byla drtivá většina jím distribuované filmové produkce francouzského původu. Pak nastal zlom: „V roce 1939 moje výroba vzrostla, pak ale přišli Němci. Nejdřív zakázali francouzské filmy a poté i všechny ostatní. Zkrachoval jsem. Moje jmění, asi 4,5 milionu [korun], se vypařilo, ještě přes milion jsem zůstal dlužný. Tehdy jsem se rozhodl uprchnout z Československa, protože Němci mi úplně znemožnili podnikání.“²⁶

Svobodně opustit území nově vytvořeného Protektorátu Čechy a Morava už ale nemohl. Na návrh Kalenyka Lysjuka a díky jeho kontaktům na Gestapu se přihlásil ke spolupráci s německou rozvědkou – chtěl „zmizet, aby rodina nebyla pronásledována Němci. [...] Kromě toho jsem měl záměr odjet do Ameriky a připravoval jsem se na tuto cestu.“²⁷

Československý občan **Teodor Los** (1901–?) byl ukrajinský emigrant a bývalý příslušník armády ULR. Dne 18. 5. 1945 byl v Praze zatčen jednotkami Smerš a následně odsouzen v SSSR k 10 letům nucených prací. Jeho osudy po repatriaci do ČSR v roce 1955 nejsou známy.

Poději Ukrajinec Teodor Los vypověděl na NKVD o podrobnostech Suchoručkovy nepovedené spolupráce s nacisty: Suchoručko-Choslovský „byl přijat do služby německé zpravodajské služby nebo kontrarozvědky, avšak byl brzy vyhozen. Chlubil se tím totiž před svými známými, o čemž se dozvěděli v místě jeho služby.“²⁸ V té době, v červnu 1941, byl Suchoručko v Římě, kam odjel v únoru 1940. Po tomto skandálu se musel na pokyn německých úřadů vrátit k rodině do Prahy.

Od roku 1940 se Suchoručko živil distribucí italských filmů – ovšem kvůli dluhům Merkurfilmu už jako představitel firmy Kosar film (rodina jeho ženy se přihlásila k německé národnosti). Avšak v roce 1943 na základě rozhodnutí Úřadu říšského protektora byly všechny přebytečné filmové půjčovny včetně Merkurfilmu a Kosar filmu dne 2. května 1943 sjednoceny v jedinou společnost: Kosmofilm s.r.o.²⁹ a Suchoručko u ní mohl zůstat pouze jako řadový zaměstnanec, revizor, jeho žena tam pak pracovala jako účetní.

Podle svědectví měl Suchoručko-Choslovský velmi komplikovanou povahu. „U zaměstnanců nebyval oblíben proto, že je příliš agresivní,“ uvádí zpráva StB z 13. března 1946.³⁰ Suchoručkovy diktátorské způsoby k jeho oblíbě u jiných ukrajinských

24 HDA SBU, f. 6, spis 69865-fp, Protokol zasedání soudu z 1. 7. 1946, s. 196.

25 Tamtéž, Protokol výslechu Borise Suchoručko-Choslovského z 9. 10. 1945, s. 139–141.

26 Tamtéž, Protokol zasedání soudu z 1. 7. 1946, s. 195.

27 Tamtéž, Protokol výslechu Borise Suchoručko-Choslovského z 20. 11. 1945, s. 164.

28 HDA SBU, f. 6, spis 69865-fp, Výtah z protokolu výslechu Teodora Losa z 10. 10. 1945, s. 170.

29 Národní filmový archiv (NFA), Kosmofilm s.r.o. (1941) 1943–1955 (1963). Inventář. NFA, Praha 2007.

30 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (dále jen 302), sign. 302-1-348, Zpráva o pozorování rodiny Suchoručka-Choslovského z 13. 3. 1946, s. 12.

emigrantů rovněž nepřispívaly. Přestože se snažil získat jejich sympatie prostřednictvím štědrých finančních darů, ukrajinské spolky, podle výpovědi Teodora Lose, ho ve svých řadách nechtěly.

V roce 1944 se Suchoručko rozhodl hledat uplatnění na „perspektivnějším“ Východě a vypravil se naproti sovětské armádě. „[Dne] 22. října 1944, v době partyzánského povstání na Slovensku, jsem odjel z Prahy směrem k hranicím se Slovenskem – Vsetín, Velké Karlovice – s cílem připojit se k partyzánům a rozšířit jejich aktivity na území Protektorátu Čechy a Morava,“ sdělil později vyšetřovateli Smerš³¹ a dodal, že se pokoušel v těchto regionech organizovat masivní partyzánské hnutí v naději, že získá podporu buď od sovětského velení, nebo od československé exilové vlády.³²

Dne 24. dubna 1945 někde mezi Žilinou a Přerovem konečně potkal vojáky 49. střeleckého budapeštského sboru Rudé armády a nabídl jim své služby informátora a provokatéra. „Již před měsícem jsem se rozhodl dostat k Rudé armádě, abych upozornil příslušné velení Rudé armády na možnost rozložení německého odporu zevnitř, přinejmenším informoval ruské velení o výsledcích svého pozorování německého týlu v uvedených oblastech,“ sdělil ještě týž den vyšetřovateli Smerš.³³

Ve své výpovědi z následujícího dne Suchoručko podrobně popsal dispozici německých jednotek na Moravě, velení sovětské kontrarozvědky po něm ale chtělo i jiné informace. Výslech z 26. dubna zahájil zástupce náčelníka oddílu Smerš major Meršin³⁴ otázkou: „Co je vám známo o organi-

Suchoručko-Choslovský v roce 1942, fotografie na žádosti o nový občanský průkaz

Foto: NA

sacích a formacích bělogvardějských a ukrajinských emigrantů na území Československa?“³⁵ V této a další výpovědi z 2. května 1945 Suchoručko hovořil o významných osobnostech emigrantských spolků v Československu a v Evropě, o některých zjevně z vlastní iniciativy obzvláště detailně.

Jeho žena Markéta, která zůstala v nejistotě se dvěma dětmi v Praze, byla přesvědčena, že se její manžel přidal na Moravě k partyzánům. Dne 12. května totiž Suchoručko „přijel se štábem Rudé armády (snad Malinovský) a docházelo k němu velmi mnoho ruských důstojníků. Mnozí z nich se o něm pochvalně vyjadřovali.“³⁶

Právě tehdy začala Smerš zatýkat v Praze bývalé ruské a ukrajinské emigranty. O tom, jak tyto události prožívala emigrantská komunita, hovoří například ukrajinský histo-

rik Mykola Šafoval: „Situaci v Praze lze ilustrovat pohřbem bývalého rektora [Ukrajinské svobodné univerzity] O. Kolessy v květnu 1945. Všech 242 účastníků pohřbu na Olšanských hřbitovech bylo zatčeno a zmizeli beze stopy.“³⁷ I když je toto číslo hodně nadsazené, zatýkání změnilo i životní plány Suchoručka-Choslovského. Nikdy se už nedozvíme, proč měl u sebe větší sumu peněz (41 715 korun) a cestovní budík – snad se opravdu chystal do vysněné Ameriky – ale právě s těmito věcmi v kapsách byl již 22. května 1945 zatčen spolupracovníky oddílu kontrarozvědky Smerš 53. armády 2. ukrajinského frontu na základě rozhodnutí téhož útvaru z 9. května 1945.

Nehledě na nedávnou dobrovolnou spolupráci se sovětskou kontrarozvědkou byl Suchoručko 19. června 1945 obviněn oddílem Smerš 40. armády 2. ukrajinského frontu ze zločinů dle článku 58-13 trestního zákoníku Ruské sovětské federativní socialistické republiky, a to z aktivní činnosti proti dělnické třídě a revolučnímu hnutí v letech občanské války. Dne 4. srpna 1945 byl pak transportován spolu s dalšími zatčenými do kyjevské věznice č. 1 (Lukjanovská věznice).

Rozhodnutím Vojenského tribunálu NKVD Kyjevské oblasti v Kyjevě z 1. července 1946 byl Boris Suchoručko-Choslovský uznán vinným zločiny dle článků 54-2 a 54-13 trestního zákoníku Ukrajinské SSR. Podle protokolu tehdy prohlásil: „Na závěr žádám soud o poskytnutí možnosti pracovat a být užitečným pro pracující lid, což je možné jen za podmínky mého osvo-

31 Zvláštní jednotky sovětské vojenské kontrarozvědky, zkratka názvu „Smrt špionům“ (Smrt špionům).

32 HDA SBU, f. 6, spis 69865-fp, Protokol výslechu Borise Suchoručko-Choslovského z 24. 4. 1945, s. 21-23.

33 Tamtéž, s. 22.

34 V dokumentech je uváděna jen hodnost a příjmení, ale pravděpodobně jde o majora Viktora Alexandroviče Meršina (1912-1999), který byl za svou čtyřměsíční činnost u Smerše 18. 9. 1945 vyznamenán Řádem Rudého praporu – viz <https://www.polkmoskva.ru/people/942689/> (citováno k 1. 8. 2021).

35 HDA SBU, f. 6, spis 69865-fp, Protokol výslechu Borise Suchoručko-Choslovského z 26. 4. 1945, s. 27.

36 ABS, f. 302, sign. 302-1-348, Zpráva o pozorování rodiny Suchoručka-Choslovského z 13. 3. 1946, s. 12.

37 ŠAFOVAL, Mykola: *Istoryčnyj ohljad i pytannja počatku*. Universitas Libera Ucrainensis, München 2011, s. 30. Oleksandr Kolessa (1867-1945) byl významný pedagog a literární historik. Zemřel 23. května 1945.

Stavba tepelné elektrárny, Minlag 1949

Foto: Vlastivědné muzeum města Inta

bození“. První část jeho „žádosti“ mu soud „splnil“: za účast v ozbrojeném povstání a aktivní kontrarevoluční činnost v letech občanské války byl odsouzen k 10 letům nucených prací a konfiskaci majetku.³⁸

O Suchoručkově osudu nevěděla nejen jeho rodina, ale ani československá Státní bezpečnost, která po něm v době, kdy čekal na soud ve věznici v Kyjevě, pátrala kvůli jeho činnosti v ukrajinských nacionalistických spolicích.

V nových poměrech

V červenci 1945, dva měsíce po zničení Borise Suchoručka-Choslovského, odešel z domova a také beze

stopy zmizel jeho osmnáctiletý syn Valentin. Markéta Suchoručková si kromě manžela a syna dělala starosti i o bratra Johanna. Ten za války narukoval k Wehrmachtu a měl se údajně nacházet v zajateckém nebo internačním táboře u Benešova.³⁹

Dne 5. listopadu 1949 poslal Johann Maria Kosar, již ze západoněmeckého města Schwäbisch Gmünd, do hlavního sídla Mezinárodního Červeného kříže v Ženevě dotaz ohledně osudu svého synovce, který prý po válce odešel na Západ spolu s americkou armádou jako tlumočník. V květnu 1950 dostal odpověď: Valentin Choslovský sice nikdy pro americkou armádu nepracoval, ale posledním známým místem, kde se přihlásil

k pobytu v prosinci 1948, bylo město Clarksville v Arkansasu.⁴⁰ Více se o jeho osudech zjistit nepodařilo. Valentinova sestra Jana se dožila pouhých 21 let. Zemřela v Praze 29. června 1951 a byla pohřbena na Malvazinkách. Její matka po celou dobu bydlela v Praze ve Vodičkově ulici č. 28, v bytě, kam se rodina nastěhovala v době rozkvětu Merkurfilmu.

Boris Suchoručko-Choslovský byl z Kyjeva transportován do průmyslového města Uchta v Republice Komi. Těžko říci, jakou práci mohl jako invalida s ochrnutou rukou vykonávat v táboře Uchtižemlag, jehož hlavní specializací byla těžba ropy. V roce 1950 byl převeden do Minerálního tábora (Minlagu) v obci Abez neda-

38 HDA SBU, f. 6, spis 69865-fp, Protokol zasedání soudu z 1. 7. 1946, s. 194–198.

39 ABS, f. 302, sign. 302-1-348. Zpráva o pozorování rodiny Suchoručka-Choslovského z 13. 3. 1946, s. 12.

40 Arolsen archives, T-R-148290, Dopis J. M. Kosara, s. 3.

leko Vorkuty – speciálního oddělení pro invalidy a práce neschopné. V březnu 1955, když se blížil konec jeho desetiletého trestu, se nacházel v Dubravlagu – Dubravném nápravně pracovním táboře v Mordvinsku.

Repatriace Borise Suchoručka-Choslovského proběhla na základě žádosti jeho ženy v roce 1955. Dne 15. března 1955 si Komitét státní bezpečnosti v Moskvě vyžádal ze Zvláštního státního archivu vnitřní SSSR urgentně všechny údaje týkající se jeho osoby. Již 28. března pak archiv odeslal strojopisné přepisy zhruba dvaceti dokumentů ohledně jeho působení v armádě ULR a v Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech.⁴¹ Jedno paré těchto dokumentů zůstalo ve vyšetřovacím spise v SSSR, druhé bylo předáno při repatriaci československým bezpečnostním orgánům. Zvláštní je, že v dotazníku jako „zaměstnání, v němž je osoba vyškolená“ uvedl Suchoručko „hygienista“, což možná prozrazuje jeho činnost v Gulagu.

O dalším osudu Borise Suchoručka víme málo. Po návratu do Československa byl, zřejmě za pomoci kompromitujících materiálů dodaných z Moskvy, „přesvědčen“ ke spolupráci s bezpečnostními orgány. Jako agent Státní bezpečnosti s krycím jménem „Svoboda“ se v roce 1957 sešel ve Vídni s Nikiforem Horbaňukem. Suchoručkova zpráva o tomto setkání přispěla k únosu Horbaňuka příslušníky StB z Mnichova 25. září 1958.⁴²

Poté se Suchoručko odstěhoval z Prahy do Mariánských Lázní, odkud 5. prosince 1965 poslal do Říma

Areál Minlagu, 1949

Foto: Vlastivědné muzeum města Inta

dopis nově zvolenému kardinálu ukrajinského původu Josypu Slipému⁴³. Mimo jiné v něm píše: „*Stejně jako Vaše Eminence jsem byl jedním z těch mnoha milionů nevinných obětí krutého nesmyslného teroru. [...] Vrátil jsem se v roce 1955. [...] Vedu nyní mnišský život.*“⁴⁴

Boris Suchoručko-Choslovský zemřel 1. listopadu 1977, jeho žena Markéta se dožila pádu komunistického režimu v Československu a zemřela v roce 1993. Oba jsou pohřbeni na Malvazinkách ve stejném hrobě jako jejich dcera Jana.

Životní příběh pplk. Dr. Suchoručka-Choslovského je bezesporu dramatický, skoro faustovský, a neměl by se hodnotit z pohledu současnosti. V každém případě přináší odpovědi na některé doposud ne zcela zodpo-

vězené otázky týkající se činnosti sovětských represivních orgánů na území evropských států na konci druhé světové války a role místních obyvatel v daných dějích. pd

Anna Chlebina (1976) je redaktorka, novinářka, překladatelka a autorka publikací věnovaných ruské meziválečné emigraci v Československu. Absolvovala Filologickou fakultu Ševčenkovy národní univerzity v Kyjevě, obor ukrajinský jazyk a literatura. Od roku 2000 žije v Česku. Pracuje ve Slovanské knihovně – Národní knihovně ČR a od roku 2019 je spolupracovnicí projektu Ústavu pro studium totalitních režimů Čechoslavic v Gulagu.

41 Dne 13. 6. 1945 rozhodla československá vláda pod značným politickým nátlakem o předání rukopisného oddělení Ruského zahraničního historického archivu a Donského kozáckého archivu do SSSR jako daru Akademii věd SSSR. Již 2. 9. 1945 pak došlo, na základě rozhodnutí vlády z 14. 8. 1945, k předání Ukrajinského historického archivu, rovněž majetku MZV ČSR (činnost emigrantských archivů a pořizování materiálů do jejich fondů financovalo MZV, tzn. že archivy byly v jeho správě a majetku), vládě Ukrajinské SSR „jako důkazu upřímných přátelských vztahů mezi oběma zeměmi“. Naposledy byla část historických dokumentů do SSSR vyvezena v roce 1983.

42 Suchoručkův osobní spis byl skartován 15. 11. 1984.

43 Josyp Slipyj (1892–1984) byl vrchním arcibiskupem Ukrajinské řeckokatolické církve, od roku 1965 kardinál. Dne 11. 5. 1945 byl ve Lvově zatčen NKVD a odsouzen k 10 letům nucených prací. Po intervenci papeže Jana XXIII. byl v únoru 1963 propuštěn a následně nucen vystěhovat se do Itálie. Zbytek života strávil v Římě.

44 CHOMA, Ivan: *O. Šljachamy katogy Blažennišoho Josypa Slipoho. Extractum e „Bohoslovija“*, 1985, sv. XLII. Vydannja „Bohosloviji“, Roma 1987, s. 2–3 (brožura s článkem I. Chomy vyšla v roce 1987 jako separát z vydání z roku 1985).